

Handreiking gender- en seksediverse personen

#sportdoetietsmetje

Erasmus Center
for Sport Integrity
& Transition
(ESPRIT)

LIFTING LION

Handreiking gender- en seksediverse personen

Voor sportbonden, clubs en sporters
ten behoeve van een inclusieve en veilige
sportcultuur

Colofon

Auteurs:

Sandra Temmerman, Beau de Leeuw, Åsa Ekvall, Sandra Meeuwssen

Projectteam

NOC*NSF, ESPRIT en Lifting Lion.

Reviewgroep

Transgender Netwerk Nederland, Nederlandse organisatie voor seksediversiteit en diverse sportbonden waaronder Judo Bond Nederland, Nederlandse Toer Fiets Unie, Koninklijke Nederlandse Zwembond, Nederlands Handbal Verbond, Koninklijke Nederlandsche Schaatsenrijders Bond, Rugby Nederland, Nederlandse Volleybalbond, Koninklijke Nederlandse Hockeybond, Koninklijke Nederlandse Voetbalbond, IJshockey Nederland Nederlandse Dartsbond, Atletiekunie, Koninklijke Nederlandse Baseball en Softball Bond en Reddingsbrigade Nederland.

Opdrachtgever

Alliantie Gelijkspelen 4.0 (KNVB, KNHB, NOC*NSF en penvoerder John Blankenstein Foundation)

Deze handreiking is een vernieuwing van de Richtlijn gender- en seksediverse personen - Voor sportbonden, clubs en sporters ten behoeve van een inclusieve sportomgeving (Thijs de Greeff & Suzanne Vedder, 2021).

NOC*NSF
Postbus 302
6800 AH
Arnhem

Telefoon: 026 4834400
Email: inclusiefsporten@nocnsf.nl
www.nocnsf.nl

© 2023 NOC*NSF Behoudens uitzondering door de wet gesteld mag, zonder schriftelijke toestemming van de rechthebbende(n) op het auteurs recht, c.q. de uitgever van deze uitgave door de rechthebbende(n) gemachtigd namens hem (hen) op te treden, niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of anderszins, hetgeen ook van toepassing is op de gehele of gedeeltelijke bewerking. De uitgever is met uitsluiting van ieder ander gerechtigd de door derden verschuldigde vergoedingen voor kopiëren, als bedoeld in art.17 lid 2. Auteurswet 1912 en in het KB van 20 juni 1974 (Stb.351) ex artikel 16b., te innen en/of daartoe in en buiten rechte op te treden.

Voorwoord

Inclusie is een belangrijke maatschappelijke waarde van de sport. Hoe fantastisch zou het zijn als elke sportclub iedereen met open armen zou ontvangen? Waar je erbij hoort en waar je mag zijn wie je bent. Want sport doet iets met je. Sport is gezond, sociaal en brengt bovenal veel plezier. En daarom willen we dat de sport voor iedereen toegankelijk is en een thuis biedt, ongeacht sekse of gender. Sport heeft de kracht te verbinden en die kans moeten we samen aangrijpen.

De deelname van gender- en seksediverse personen aan sport groeit, maar we kunnen nog veel winst behalen op het gebied van bewustwording en het aanpassen van sportbeleid. Deze vernieuwde handreiking voor inclusie van gender- en sekse-diverse personen is ontwikkeld in samenwerking met de Alliantie Gelijkspelen, sportbonden, belangenorganisaties voor gender- en sekse-diverse personen en ervaringsdeskundigen. Ook heeft de Europese Commissie in 2022 het Adviesrapport 'Towards More Gender Equality in Sport' uitgebracht. Dit rapport richt zich op de EU-lidstaten en landelijke sportorganisaties. Het is opgesteld door de EU Expertgroep gendergelijkheid in de sport en bevat aanbevelingen, good practices en een actueel overzicht van modellen en richtlijnen. Deze handreiking gaat in op brede vraagstukken over gender- en seksediverse personen. Naar aanleiding van de maatschappelijke ontwikkelingen en de hoeveelheid vragen over én van gender- en seksediverse sporters lichten we steeds meer voorbeelden, inzichten en tips uit. Ook staat de aandacht voor diversiteit in de sport op steeds meer agenda's. We geven sportclubs actuele handvatten om een warm welkom te kunnen

bieden aan alle gender- en seksediverse personen. Zo kunnen we samen bereiken dat sport en bewegen voor gender- en seksediverse personen de aandacht krijgt die het verdient. Hierdoor kan deelname aan en plezier in sport onder deze groep toenemen.

Aan ons allen de taak om een open sfeer te creëren in elke sportclub en gerichte inspanningen te leveren voor een inclusieve sport. Deze handreiking verhoogt het bewustzijn, maar dat niet alleen: vanuit de persoonlijke verhalen van gender- en seksediverse sporters, sportclubs en -bonden leren we hoe we de sport op elk niveau inclusiever kunnen organiseren. De handreiking voorziet sportclubs van actuele kennis, zodat zij het streven naar een inclusieve en sociaal veilige sportclub in de praktijk kunnen brengen.

Laten we inclusie met z'n allen omarmen: op naar het sportiefste land ter wereld!

Marc van den Tweel
Algemeen Directeur NOC*NSF
Arnhem, 23 februari 2023

Inhoud

1. Inleiding	7
1.1 Totstandkoming van deze handreiking.....	7
1.2 Belang van deze handreiking.....	7
1.3 Uitgangspunten bij de ontwikkeling van deze handreiking.....	8
1.4 Voor wie is de handreiking bedoeld?.....	8
1.5 Contact.....	8
2. Begrippenlijst	9
2.2 Persoonlijke voornaamwoorden.....	13
3. Procesorganisatie	14
3.1 Bottom up-methode; de verbindende dialoog (inside out).....	14
3.2 Top Down methode: beleid (door)ontwikkelen (outside in).....	15
3.3 Actieplan.....	18
4. Welke stappen kunnen we zetten?	20
4.1 Het verzamelen en communiceren van persoonlijke informatie.....	20
4.2 Ondersteuning personen in transitie.....	21
4.3 Afwegingen voor de keuze voor een team of klasse en ondersteuning daarbij.....	22
4.4 Competitie, tegenstanders, scheidsrechters en wedstrijdleiding.....	24
4.5 Innovatieve spelvormen.....	26
4.6 Tenues en kledingvoorschriften.....	26
4.7 Omkleden en douchen.....	26
4.8 Basiseisen sociale veiligheid.....	28
4.9 Actieplan.....	28
5. Topsport	29
5.1 Is het nieuwe IOC-Framework uit 2021 te allen tijde leidend?.....	29
5.2 Research document NOC*NSF.....	31
5.3 NOC*NSF is voornemens om het volgende onderzoeksproces in te richten.....	32
5.4 Wie bepaalt over deelname in de Nederlandse topsport en hoe wordt dit bepaald?.....	33
5.5 World Anti-Doping Agency (WADA) en Dopingautoriteit.....	33
6. Contact	37

1. Inleiding

De Nederlandse sportbonden en NOC*NSF staan voor een inclusieve en sociaal veilige sport waarin iedereen zich welkom voelt ongeacht sekse, genderidentiteit, etniciteit, leeftijd, beperking of religie. Helaas is dit voor veel gender- en seksediverse personen nog geen vanzelfsprekendheid. Gender- en seksediverse personen voelen zich aantoonbaar vaker niet thuis in de sport. Om dit mogelijk te maken kunnen we nog veel stappen zetten, zowel in beleid als in de praktijk. Kleine praktische ingrepen kunnen al een verschil maken.

Deze handreiking gaat in op de drempels die gender- en seksediverse personen mogelijk ervaren binnen de sport en hoe sportbonden, -clubs, professionals en vrijwilligers deze kunnen wegnemen.

1.1 Totstandkoming van deze handreiking

De inhoud van deze handreiking is tot stand gekomen op basis van de ervaringen van gender- en seksediverse personen, sportclubs en -bonden, advies van belangenorganisaties ¹, wetenschappelijk onderzoek en wordt geïllustreerd met actuele voorbeelden. Uitgangspunt is dat sport van en voor iedereen is. Ieder mens heeft recht op een gelijkwaardige en respectvolle behandeling en moet een gelijke kans krijgen om van sport te kunnen genieten. Zaken als uitsluiting, transfobie en genderdiscriminatie horen daar niet bij. Dit is zelfs opgenomen in de 'Algemene Wet Gelijke Behandeling' ².

De handreiking is voortdurend in ontwikkeling. Inzichten en kennis veranderen met de tijd en zijn dus aan verandering onderhevig. Mocht je opmerkingen of vragen hebben

over de handreiking of wil je meedenken over verdere uitwerking, neem dan contact op met NOC*NSF.

1.2 Belang van deze handreiking

Keer op keer is bewezen dat bewegen positieve effecten oplevert voor iedereen ³. Wie aan sport doet, individueel of in teamverband, heeft een betere emotionele en fysieke ontwikkeling. Studies laten echter ook zien dat gender- en seksediverse personen een minder prettige sportervaring kunnen hebben ⁴. Uit onderzoek blijkt dat een meerderheid van hen tijdens het sporten naast positieve opmerkingen en begrip tegelijkertijd ook te maken kreeg met onbegrip, grappen en negatieve of ongepaste opmerkingen ⁵. Dit hoort niet thuis in een veilige, inclusieve sportcultuur. Iedereen in Nederland moet kunnen sporten bij een club die bij hen past en waarmee zij zich verbonden voelen. Zo kan iedereen, individueel of samen, sportplezier ervaren.

Bij een inclusieve en sociaal veilige sportcultuur hoort:

- Welkom zijn
- Erbij kunnen horen
- Authentiek jezelf kunnen zijn
- Behoeftte om competent te kunnen zijn
- Geaccepteerd en gerespecteerd worden
- Eigen keuzes kunnen maken

Dit betekent dat niemand wordt uitgesloten vanwege sekse, genderidentiteit, etniciteit, leeftijd, beperking of religie.

1.3 Uitgangspunten bij de ontwikkeling van deze handreiking

Iedereen zou een gelijke kans moeten krijgen om de voordelen die sport te bieden heeft zelf te ervaren. Het is onze ambitie dat iedereen kan sporten met respect voor en conform het gender of de sekse waarmee diegene zich identificeert. Op alle niveaus wordt met een competitieve instelling gesport, zowel in topsport als in breedtesport. Tegelijkertijd wil iedereen op een eerlijke manier kunnen deelnemen.

1.4 Voor wie is de handreiking bedoeld?

Deze handreiking is geschreven voor alle vrijwilligers en professionals die zich actief inzetten voor een inclusieve en veilige sport

cultuur óf hieraan willen bijdragen.

Bestuurders van sportorganisaties vinden in het hoofdstuk Procesorganisatie een overzicht van de specifieke stappen die zij kunnen nemen. De handreiking is ook interessant voor sporters zelf, wanneer zij ondersteuning zoeken of meer willen leren over het huidige advies voor sportbonden en -clubs.

1.5 Contact

Heb jij behoefte aan een luisterend oor of advies, of wil je een melding maken? Via diverse platformen, en nagenoeg 24/7, kan je gratis terecht bij het Centrum Veilige Sport Nederland. Ook kan je contact opnemen met een vertrouwenscontactpersoon van jouw vereniging of bond, Transgender Netwerk Nederland (TNN), Nederlandse organisatie voor seksediversiteit (Stichting NNID) of de John Blankenstein Foundation (JBF).

Iedere sporter moet kunnen sporten met respect, conform het gender of de sekse waarmee diegene zich identificeert

2. Begrippenlijst

Het gebruik van de juiste woorden en begrippen is belangrijk om een inclusieve en sociaal veilige sportcultuur voor iedereen te creëren. Om consequent te zijn in deze handreiking en bij te dragen aan inclusief taalgebruik in de sport, leggen we in dit hoofdstuk de belangrijkste gebruikte begrippen uit. Deze begrippen geven de mogelijkheid om gezamenlijk het gesprek te voeren wanneer gesproken wordt over gender- en seksediversiteit. Deze begrippenlijst dient ter verduidelijking en het verbreden van de kennis.

De begrippen kunnen voor iedereen een andere betekenis hebben - vraag dus altijd wat iets voor een ander betekent. Ook kunnen de begrippen met de tijd veranderen. Definities zijn niet zwart-wit. In hun toepassing kunnen ze verschillen in context, landen en culturen. De gegeven uitleg wordt regelmatig opnieuw getoetst.

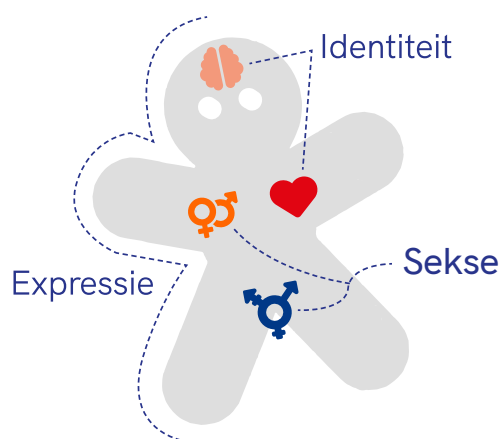
Genderdiversiteit

Het uitgangspunt is dat genderidentiteit een spectrum met oneindig veel gelijkwaardige variaties is, inclusief man en vrouw. Bij de meeste mensen komen hun bij geboorte toegewezen geslacht en hun genderidentiteit overeen. Bij sommigen is dat echter niet het geval. Een persoon kan met kenmerken van de mannelijke sekse worden geboren en het mannelijk geslacht toegewezen krijgen, maar zich identificeren als vrouw. Of een persoon krijgt bij de geboorte het vrouwelijk geslacht toegewezen, maar identificeert zich als non-binair of genderfluïde. Iedereen maakt

duidelijk deel uit van het begrip genderdiversiteit, zowel in de vorm van genderidentiteit als in genderexpressie.

Seksediversiteit

Seksediversiteit is het spectrum aan gelijkwaardige variaties van geslachts- en seksekenmerken, waaronder verschillende aanwezigheid, verdeling en variaties van mannelijke en vrouwelijke kenmerken. Iedereen is onderdeel van het begrip seksediversiteit.

Sekse

De toewijzing van gender aan biologische lichamelijke kenmerken, wat maakt dat een lichaam wordt gezien als mannelijk of vrouwelijk. Deze kenmerken reiken van genen tot hormonen tot uiterlijke lichaamskenmerken.

Geslacht

Op basis van genitale kenmerken wordt bepaald welk geslacht er in je geboorteaakte komt te staan. Sekse en geslacht worden vaak als synoniem gebruikt. Geslacht is ook wel paraplueterm die wordt verbonden aan sekse en gender.

Gender

Gender gaat over de toewijzing van geslacht aan gedrag, geslachtskenmerken, je eigen identiteit en je eigen uiterlijk op grond van persoonlijke ervaring, culturele normen en maatschappelijke ideeën. Hierbij gaat het niet direct over biologische kenmerken maar over het toekennen van gender op basis van sociale, psychologische en culturele aspecten. Gender hoeft niet overeen te komen met het geslacht dat toegekend is.

Genderdiversiteit

De diepgevoelde persoonlijke ervaring te behoren tot een bepaald gender wordt aangeduid als genderidentiteit. Het is de complexe relatie tussen fysieke kenmerken en iemands perceptie van zichzelf als bijvoorbeeld man, vrouw, intersekse, non-binair of genderfluïde.

Genderexpressie

Iedereen brengt diens gender tot expressie op een eigen manier. Dit kan bijvoorbeeld door middel van kleding en haarstijl maar ook met stemgebruik of lichaamshouding. Genderexpressie kan bijvoorbeeld omschreven worden als masculien, feminien of androgyn. Genderexpressie is daarnaast ook afhankelijk van de directe omgeving en cultuur. De term houdt verband met hoe de buitenwereld iemand ziet; bijvoorbeeld de betekenis die wordt gegeven aan gedragingen of kenmerken van personen die oorspronkelijk als typisch vrouwelijk of mannelijk worden gezien.

Cisgender

Een persoon die zich identificeert met het geslacht dat bij geboorte is toegekend. Cisgender wordt ook wel afgekort als 'cis'.

Transgender

Een persoon die zich niet identificeert met het geslacht dat bij geboorte is toegekend. Transgender wordt ook wel gebruikt als paraplueterm. Of iemand zichzelf ook transgender noemt, verschilt van persoon tot persoon. Transgender wordt ook wel afgekort als 'trans'.

Man

Een volwassene die leeft en zich identificeert als man, hoewel er misschien wordt gezegd dat ze bij de geboorte een ander geslacht hebben. Deze definitie omvat zowel cis mannen als transgender mannen

Vrouw

Een volwassene die leeft en zich identificeert als vrouw, hoewel er misschien wordt gezegd dat ze bij de geboorte een ander geslacht hebben. Deze definitie omvat zowel cis vrouwen als transgender vrouwen.

Non-binair

Een persoon die zich niet (volledig) identificeert met het binaire onderscheid tussen man of vrouw. Non-binaire mensen vallen onder de paraplu-term transgender. Maar niet alle non-binaire mensen noemen zichzelf transgender.

Genderfluïde

Iemand die zich als genderfluïde identificeert, ervaart dat diens genderidentiteit wisselt. Een genderfluïde persoon kan zich per dag of per moment een ander gender voelen.

Intersekse

Intersekse gaat over personen die geboren worden met een lichaam of lichamelijke kenmerk dat niet past binnen het maatschappelijk beeld dat men heeft van man of vrouw. In medische kringen wordt intersekse ook wel 'Differences in Sex Development' (DSD)⁶ genoemd. Een lichaam kan bijvoorbeeld chromosomaal, hormonaal of op het niveau van de uiterlijke geslachtskenmerken niet voldoen aan het maatschappelijke beeld van man of vrouw. De diversiteit onder intersekse personen is heel groot, net als de diversiteit tussen mannen onderling, of vrouwen onderling. Meestal krijgen intersekse personen bij geboorte een geslacht toegewezen (dit is in de praktijk voornamelijk man of vrouw). De meeste intersekse personen identificeren zich met die toewijzing bij geboorte, maar sommige intersekse personen ook niet. Sommigen identificeren zich als intersekse. Intersekse is echter niet hetzelfde als transgender of non-binair.

Gender gaat over de toewijzing van geslacht aan gedrag, geslachtskenmerken, je eigen identiteit en je eigen uiterlijk op grond van persoonlijke ervaring, culturele normen en maatschappelijke ideeën

Transitie

Dit is een proces dat iemand doormaakt om te kunnen leven in overeenstemming met de eigen genderidentiteit. Een transitie kan bestaan uit zowel een medische, sociale en/of juridische transitie. De administratieve wijziging van de geslachtsvermelding en/of medische behandelingen kunnen onderdeel zijn van dit proces. Een persoon hoeft geen medische transitie te ondergaan om zich met een genderidentiteit te identificeren.

Genderdysforie

Het onbehagelijke gevoel over lichaamskenmerken die de ervaring van genderidentiteit tegenspreken of over de ontkenning van de eigen genderidentiteit door anderen, zoals wanneer men verkeerde aangespreekvormen gebruikt (gemisgenderd wordt).

Interseksefobie

De angst voor en/of haat tegen intersekse personen en het vijandige en discriminerende gedrag tegen intersekse personen dat daaruit voortkomt.

Transfobie

De angst voor en/of haat tegen transgender personen en het vijandige en discriminerende gedrag tegen transgender personen dat daaruit voortkomt.

Cisnormativiteit

De aanname dat iedereen cisgender is, maakt dat onze standaarden en normen hiernaar gevormd zijn. Een voorbeeld is de indeling van kleedkamers en teams op basis van het man/vrouw onderscheidt. Of het idee dat een trans persoon die niet herkend wordt als zijnde transgender, ofwel als cisgender gezien wordt, omdat de transitie beter gelukt is en daarvoor complimenten verdient.

Genderneutraal

Een ruimte of voorwerp, bijvoorbeeld kleding, dat voor iedereen beschikbaar is ongeacht gender. Genderneutraal taalgebruik geeft daarbij de mogelijkheid om een gesprek te voeren zonder een gender uit te sluiten of iemand te misgenderen.

LHBTIQ+

Lesbische personen (L), homoseksuele personen (H), biseksuele personen (B), transgender personen (T), interseksuele personen (I), queer personen (Q) en alle nog niet genoemde vormen van seksuele, gender- en seksediversiteit (+).

2.2 Persoonlijke voornaamwoorden

Het persoonlijk voornaamwoord verwijst naar een persoon of een groep personen zonder ze bij naam te noemen. Gangbare persoonlijke voornaamwoorden zijn zij/haar/haar en hij/ hem/zijn. Sommige mensen gebruiken bij voorkeur neutrale bewoordingen, zoals die/die/diens of hen/hen/hun. Het gebruikte persoonlijk voornaamwoord is vaak een uitdrukking van de genderidentiteit. Een persoon kan er ook voor kiezen om meerdere voornaamwoorden te gebruiken, bijvoorbeeld de combinatie hij/die of zij/hen. Het gebruiken van de juiste aanspreekvorm in elke vorm van communicatie (brief, e-mail en face-to-face) is voor iedereen belangrijk. Daardoor voelt een sporter zich geaccepteerd en welkom op de sportclub.

Voorbeelden van neutrale voornaamwoorden:

- “Robin speelt in de eerste klasse, die speelt het liefste rechtsvoor en diens teamgenoten zijn daar blij mee.”
- “Charlie heeft gevraagd of wij hen kunnen aanspreken met hen/hun, dit is hun voorkeur.”

Is in een situatie de aanspreekvorm niet duidelijk, bijvoorbeeld tijdens het trainen of de wedstrijd, vraag dan de sporter één op één welke aanspreekvorm de voorkeur heeft. Of gebruik de voornaam van de sporter, dan vermijd je het mogelijk verkeerde persoonlijk voornaamwoord.

In correspondentie (brieven naar leden, berichten over contributie of andersoortige communicatie) wordt aangeraden om gebruik te maken van algemene termen bij het aanspreken van de leden. Dit zorgt ervoor dat iedereen zich aangesproken voelt en maakt de communicatie inclusief, zonder dat er nadruk ligt op verschillende aanspreekvormen. Momenteel is er nog geen genderneutraal woord voor meneer of mevrouw. In plaats daarvan kun je algemene termen gebruiken, zoals:

Beste [voornaam, let op: gewenste voornaam sporter];
Beste ouder van [voornaam];
Beste sporter, beste voetballer;
Beste hockeyer, beste leden;
en in de geschreven tekst die op de aanhef volgt: de(ze) sporter en die.

Wanneer gevraagd wordt naar geslacht, waarbij eerder alleen de optie man of vrouw aanwezig was, is het mogelijk de drie opties van een paspoort aan te houden. Hierbij gaat het om M/V/X. Dit biedt iedereen die zich niet identificeert met man of vrouw ook een kans om zich in te schrijven. Houd er rekening mee dat nog niet iedereen de letter in diens paspoort kan aanpassen maar zich mogelijk wel identificeert met een andere letter.

3. Procesorganisatie

Bevlogen bestuurders en andere enthousiastelingen – vrijwilligers én professionals – hebben binnen de sport een voortrekkersrol bij het ontwikkelen van een sociaal veilige en inclusieve sportcultuur. Een cultuur waar iedereen zich welkom voelt. Het vergroten van acceptatie in de sportclub kan een complexe uitdaging zijn, omdat de normen en waarden rondom gender, sekse, seksuele voorkeur en ‘gewoon doen’ diepgeworteld zijn⁷. Het is dus belangrijk dat bestuurders het voorbeeld geven. Kortom, inclusief organiseren vraagt om verbindend leiderschap.

Waar gaat verbindend leiderschap over?

3.1. Bottom up-methode; de verbindende dialoog (inside out)

De kracht van goed beleid zit hem in het aansluiten op de behoeften van de gender- en seksediverse personen in de sport. Eerst verbinden, dan leiden. Het is belangrijk om te begrijpen dat gender- en seksediverse personen in iedere sport actief zijn. De volgende stap is om in contact te komen met de doelgroep en ze een veilig gevoel te geven. Dit vraagt een verbindende dialoog waarin ze zich gehoord en gezien voelen.

Do's:

- Wees nieuwsgierig naar de verhalen van de sporter(s), ook naar degenen die hun lidmaatschap opzeggen. Wat zijn de ervaringen van gender- en seksediverse personen in jouw sport? Luister en probeer de dialoog zo open mogelijk te voeren;
- Richt je op verbinden, samen leren en ontwikkelen. Dus stel vragen aan de sporter om ze (nog beter) te begrijpen en nieuwe informatie te verzamelen;

- Doe checkvragen bij de ander om te kijken of je ze goed gehoord/begrepen hebt;
- Benoem de uitdagingen die je in jezelf ervaart binnen dit vraagstuk. Deel je (eerdere) overtuigingen en vooroordelen en maak dit bespreekbaar in gesprekken met collega's, trainer-coaches en sporters. Waarschijnlijk herkent de ander zich hierin. Op deze manier maak je het steeds vanzelfsprekender om met elkaar te praten over wat je zelf ervaart bij het creëren van een veilige en inclusieve sportcultuur. Andere bestuurders en trainer-coaches voelen zich dan gesteund en uitgenodigd om dit ook te doen.

Don'ts

- Vermijd generaliseren. Elke genderidentiteit heeft eigen specifieke wensen en/of ervaringen. Stimuleer de ander om deze naar voren te brengen, zonder oordeel;
- Ga niet vanuit jouw behoeften en openstaande vragen het gesprek in. De ervaringen en behoeften van de (ex-/beoogde) sporter dienen als uitgangspunt;
- Ga er niet te snel van uit dat je het allemaal al weet. Zodra je dat ervaart, pas juist dan nog een check toe of stel een open, nieuwsgierige vraag;
- Wees niet bang om 'domme' of pijnlijke vragen te stellen, daarmee verlaag je de drempel voor de ander om dat ook te (mogen) doen; blij respectvol wanneer een vraag ongemak oproept. Niet alle vragen kunnen of willen beantwoord worden;
- Merk je bij jezelf op dat je vooroordelen hebt, waardoor het moeilijk is om iemand helemaal welkom te heten, maak dit bespreekbaar, en stel je kwetsbaar op in een voor jou veilige setting.

3.2. Top Down methode: beleid (door) ontwikkelen (outside in)

One size fits all?

Hoe vertaal je de behoeften van de doelgroep naar een specifiek diversiteits- en inclusiebeleid, passend binnen de identiteit van jouw sport of sportclub? Hier geldt in ieder geval niet one size fits all. Iedere sport heeft te maken met bijvoorbeeld een andere cultuur, infrastructuur en competitie- en teamindeling.

Niet verbijzonderen, maar inbedden in het geheel

Omdat we willen dat iedereen zich welkom kan voelen in de sport, is het belangrijk om beleid rondom gender- en seksediverse personen aan te laten sluiten bij andere vraagstukken rondom een inclusief en sociaal veilig sportklimaat. Denk aan het insluiten van mensen met een andere religie of etnische achtergrond.

Het aanhaken op jaarlijks terugkerende LHBTIQ+-evenementen biedt een natuurlijk wijze om extra aandacht te schenken aan het verwelkomen van gender- en seksediverse personen. Een regenboogvlag en/of -band lijkt een klein gebaar, maar het kan voor gender- en seksediverse personen een uitnodiging zijn en drempelverlagend werken om in dialoog te gaan. Ze zien hun genderidentiteit gepresenteerd in uitingen van hun bond/sportclub. Dit kan ook op social mediakanalen en/of de bonds- of clubwebsite.

(Inter)nationale dagen waar de inclusie en diversiteit van LHBTIQ+ centraal staan:

- Pride
- International Transgender Visibility Day
- Internationale dag tegen homofobie en transfobie
- International Non-Binary People's Day
- Coming Out Day
- Roze Zaterdag
- Intersekse Voorlichtingsdag
- Paarse Vrijdag

All together challenge

Gedurende één weekend in het sportseizoen dragen aanvoerders van de voetbalploegen in de eredivisie de OneLove aanvoerdersband, die benadrukt dat iedereen – ongeacht kleur, afkomst, seksuele voorkeur en genderidentiteit – welkom is in het voetbal. Alle clubs in de hockeyhoofdklassen dragen de regenboogband. Daarnaast dragen verschillende sportclubs van verschillende sporten in Nederland de regenboogarmband. De sportclubs tonen daarmee steun voor seksuele- en genderdiversiteit in de sport. Deze actie is onderdeel van de **#alltogetherchallenge** van de Alliantie Gelijkspelen. Samen met de sportbonden nodigen NOC*NSF en de John Blankenstein Foundation sportclubs uit deel te nemen aan deze campagne door de OneLove of regenboogaanvoerdersband te dragen, specifiek in dit weekend of gedurende de gehele competitie.

Britt Vonk als ambassadeur Diversiteit en Inclusieve sport

Het Nederlands Softbal Team heeft Britt Vonk aangesteld als ambassadeur diversiteit en inclusieve sport. Als Nationaal Teamlid van Team 'Kingdom of the Netherlands' is ze al bekend met samenstellingen vanuit verschillende culturen en onderdelen vanuit Nederland. Daarnaast schreef ze, voor haar master sociologie, de eindschrijft over Caster Semenya. Britt: "Ik vind het verschrikkelijk als sporters zich niet geaccepteerd voelen voor wie ze zijn en niet kunnen genieten van wat de sport te bieden heeft. Iedereen hoort erbij". Vanuit haar eigen visie en ervaring kan ze andere teams en sportclubs inspireren.

[Lees verder](#)

In dialoog aan de hand van een nieuwe structuur

De Atletiekunie heeft een klankbord Diversiteit & Inclusie opgericht. De werving hiervoor heeft enerzijds plaatsgevonden middels een oproep aan bestuurders en vertrouwenscontactpersonen binnen sportclubs en anderzijds via Instagram om specifiek in contact te komen met jongeren. Atletiekvereniging Rainbow Athletics is ook bij deze klankbordgroep betrokken, juist omdat zij vanuit een behoefte aan inclusie zijn opgericht. Ook een transgender atlete maakt onderdeel uit van de klankbordgroep. Gezamenlijk met de klankbordgroep gaat de Atletiekunie bekijken waar ze verbeteringen kunnen aanbrengen op het gebied van diversiteit en inclusie. Een belangrijk eerste doel is richtlijnen voor de wedstrijd categorieën gender- en seksediverse personen.

De KNVB heeft bij aanvang van het huidige seizoen de interne werkgroep gender- en seksediversiteit opgezet. Vanuit deze werkgroep worden alle vragen voor advies en/of dispensatieverzoeken voor gender- en seksediverse sporters behandeld. In de werkgroep zitten personen vanuit diverse expertises (voetbalontwikkeling, medisch, juridisch, competitie en diversiteit

& inclusie) zodat clubs zo goed mogelijk kunnen worden geadviseerd. Daarnaast is de organisatie ook in gesprek met verschillende externe stakeholders voor advies en klankbord.

Ambassadeurs

Een ander doeltreffend middel om zichtbaarheid te creëren voor de doelgroep, is het aanwijzen van ambassadeurs waarmee LHBTIQ+-sporters zich kunnen identificeren. Vraag of er iemand binnen de sport of sportclub is die als ervaringsdeskundige wil optreden of het onderwerp een warm hart toedraagt, om als ambassadeur op te treden. Dit kan ook empowerment brengen bij deze (top)sporter zelf, mits de inzet goed wordt begeleid. Rolmodellen bereiken hun effect op een team of trainingsgroep op een andere manier dan bijvoorbeeld een trainer-coach⁸. Ambassadeurs kunnen helpen bij het vergroten van acceptatie en zelfvertrouwen van gender- en seksediverse sporters. Ook hierin is het belangrijk om te zorgen dat de ambassadeurs een diverse doelgroep vertegenwoordigen (dus niet alleen LHBTIQ+-sporters, maar ook mensen met verschillende leeftijden en culturele of etnische achtergronden).

3.3 Actieplan

Om tot een sociaal veilige en inclusieve sportcultuur te komen, kunnen sportclubs en -bonden, maar ook sportbedrijven, gemeenten en sportservices, concrete stappen zetten. Zie hieronder het beknopte overzicht van stappen op het gebied van leiderschap en beleid.

Leiderschap

- Stel je open voor de doelgroep.
Dit betekent onder meer accepteren dat gender- en seksediverse personen op alle niveaus en in alle leeftijdsgroepen voorkomen;
- Ga het gesprek aan;
- Oefen (keer op keer) in het voeren van een verbindende dialoog. Vanuit het motto: eerst verbinden dan leiden/ beleid;
- Maak je zoektocht binnen dit vraagstuk bespreekbaar binnen een voor jou veilige setting;
- Deel pro-inclusie filmpjes van rolmodellen, bestuurders en trainer-coaches via sociale media;
- Stel een ambassadeur aan die de boodschap van diversiteit en inclusie in jouw sport versterkt;
- Voer de regenboogvlag en betrek (met name) jongeren bij de #alltogetherchallenge campagne;
- Check regelmatig de ervaringen van gender- en seksediverse personen binnen jouw sport;
- Creëer een klankbordgroep of commissie voor gevraagd en ongevraagd advies.

Beleid

- Zorg dat het beleid voor deze doelgroep goed is ingebed binnen een veilig sportklimaat;

- Ga niet uit van een one size fits all, verdiep je in de ervaringen en behoeften van gender- en seksediverse personen en formuleer SMART beleidsdoelstellingen. Voorbeelden van beleidsdoelstellingen zijn:
 - Verhogen van het aandeel gender- en seksediverse leden met 10% (periode van 3 jaar);
 - Acceptatie van LHBTIQ+-sporters verhogen met bijvoorbeeld 50% (periode van 3 jaar);
 - Bestuurders formuleren de inclusiestrategie en dragen deze actief uit via website en media;
 - X-aantal keer per jaar delen en toelichten van deze handreiking met de leden (online);
 - X-aantal keer per jaar organiseert de bond of sportclub een activiteit rondom gender- en seksediversiteit;
- Een afgeleide beleidsdoelstelling op het gebied van 'educatie' kan vervolgens zijn: X % van de trainer-coaches, arbiters, vrijwilligers, bondsmedewerkers en/of bestuurders heeft een training gevolgd waarin inclusie centraal stond;
- Integreer specifieke aandacht voor diversiteit en genderinclusie binnen de bestaande opleiding van bestuurders, trainer-coaches, sporters en scheidsrechters;
- Ontwikkel nieuwe trainingsprogramma's en/of bijscholing, gericht op diversiteit en inclusie.
- Sluit aan bij jaarlijkse LHBTIQ+-events;
- Ontwikkel nieuwe activiteiten en spelvormen die aansprekend zijn voor mensen die zich niet thuis voelen in de binaire organisatie van sport (competitie).

4. Welke stappen kunnen we zetten?

In dit hoofdstuk volgen (praktische) tips op het gebied van ondersteuning, begeleiding en communicatie voor het inrichten van een sociaal veilige en inclusieve sportcultuur. Deze zijn gebaseerd op de ervaringen van gender- en seksediverse personen, sportclubs, -bonden en gemeenten, maar ook op adviezen van belangenorganisaties op het gebied van gender- en seksediversiteit, wetenschappelijke bronnen en internationale richtlijnen.

Op deze wijze wil de gezamenlijke sport de drempel voor gender- en seksediverse personen verlagen, zodat zij zich (meer) welkom voelen in de sport.

4.1 Het verzamelen en communiceren van persoonlijke informatie

Verzamelen en wijzigen van persoonlijke informatie

Het is belangrijk, bij het verzamelen en wijzigen van persoonlijke informatie, dat dit op een inclusieve manier gebeurt. Als dat zo is, verlaagt dat de drempel voor gender- en seksediverse personen om zich aan te melden bij een sportclub.

- Geef op aanmeldformulieren niet enkel de optie man of vrouw;
- Voorkom dat het gender bij inschrijving overeen moet komen met het geslacht dat vermeld staat op identiteitspapieren;
- Voorkom dat de naam bij inschrijving overeen moet komen met de naam die vermeld staat op identiteitspapieren;
- Ga na of het registreren van sekse of gender noodzakelijk is;
- Geef op registratieformulieren meerdere opties voor het registreren of wijzigen van het gender of geslacht (non-binair, genderfluïde, 'wil ik niet zeggen', et cetera);
- Geef de mogelijkheid om een voorkeur ten aanzien van persoonlijke voor- naamwoorden, naam en/of roepnaam aan te geven;
- Zorg ervoor dat in correspondentie de juiste aanspreekvormen en namen worden gebruikt;
- Verzamel niet meer informatie dan strikt noodzakelijk. Onder de noemer ongebruikelijke informatie vallen onder andere medische documenten en verklaringen. In de topsport kan het in uitzonderlijke gevallen overigens wel noodzakelijk zijn om medische verklaringen te vragen (zie voor meer informatie hoofdstuk 5 over topsport);
- Neem De Algemene Verordening Gegevensbescherming (AVG) in acht. Hierin zijn voorwaarden vastgesteld voor het verzamelen van informatie zoals met betrekking tot doelmatigheid, privacybescherming en het recht op inzage, correctie en verwijdering;
- Maak als bond (of groep bonden) de wensen kenbaar bij een leverancier van het ledenregistratiesysteem als het gaat om het verbreden van aanspreekvormen (bijvoorbeeld M/V/X). Wees je als bond bewust van de gevolgen van deze mogelijke wijziging in het systeem. Ga intern in gesprek met elkaar met betrekking tot de gevolgen in relatie tot competitie-indeling, huidige reglementen, verwerken dispensatieverzoeken, et cetera. Een leverancier van een ledenregistratiesysteem kan je helpen met het opstellen van de vragen die intern gesteld moeten worden.

Communiceren van vertrouwelijke informatie

Er zijn situaties denkbaar dat extra communicatie of hulp bij communicatie over vertrouwelijke informatie toch noodzakelijk of wenselijk is. Zo kan het gebeuren dat de sporter zelf de wens heeft om hierover te communiceren, bijvoorbeeld omdat diegene uit de kast wil komen bij teamgenoten of een aanvraag wil doen voor dispensatie.

Communicatie vanuit de club of bond over persoonlijke situaties hoort altijd te gebeuren in overleg met, en met goedkeuring van, de sporter en eventueel de ouder/verzorger. Heb je daar hulp bij nodig? Dan kan een vertrouwenscontactpersoon van bijvoorbeeld de sportclub, sportbond, NOC*NSF of Centrum Veilige Sport Nederland (CVSN) hierbij ondersteuning bieden. Zorg als sportclub of bond dan ook dat je deze ondersteuning goed communiceert en zichtbaar maakt binnen je sportclub of bond.

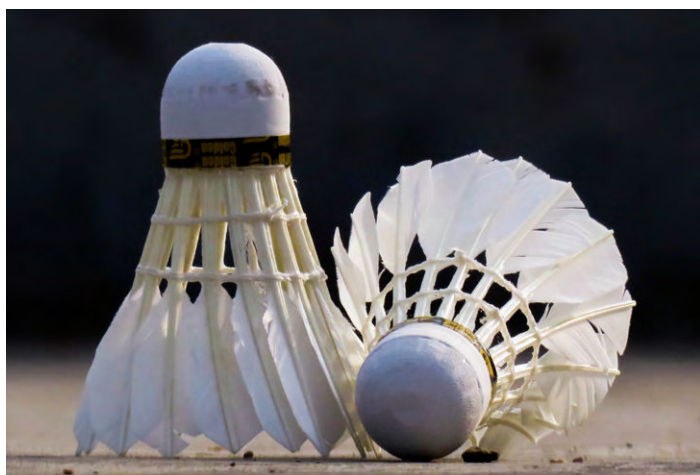
4.2 Ondersteuning personen in transitie

Iemand die in transitie gaat, ondergaat mogelijk operaties of een hormoonbehandeling. De (medische) transitie is voor iedereen anders en kan sociaal, fysiek en/of emotioneel een grote stap zijn. Een (medische) transitie kan ervoor zorgen dat iemand de overstap wil maken naar een ander team. Zorg ervoor dat een sporter zich altijd thuis voelt op de club en deze ervaart als sociaal veilig. Je kunt een sporter op verschillende manieren ondersteunen.

- Geef structureel aandacht aan sporters met een andere achtergrond, gender en sekse;
- Blijf in contact met sporters waar een eerste ontmoeting mee is geweest. Hoe voelt deze zich op de club en in

het team? Zijn er dingen waar de sporter tegenaan loopt? Deze gesprekken kunnen gevoerd worden met de technische commissie of technisch directeur, een vertrouwenscontactpersoon op de sportclub of van de bond;

- Wees extra alert op uitsluiting door ongewenst gedrag, negatieve opmerkingen en discriminatie;
- Ga het gesprek aan met sporters uit het team, trainer-coaches en betrokkenen die regelmatig aanwezig zijn bij trainingen en wedstrijden om zowel een fysieke, als ook een emotioneel veilige sportcultuur te bieden;
- Treed op bij negatieve signalen en grijp in. De houding van het bestuur is doorslaggevend:
 - Sta achter de sporter;
 - Neem passende maatregelen tegen ongewenst gedrag, zoals uitsluiting van een wedstrijd of training en/of het maken van excuses;
 - Organiseer workshops of onderlinge gesprekken om meer bewustwording binnen een team of club te creëren en negatieve signalen, pesten en discriminatie te voorkomen.

4.3 Afwegingen voor de keuze voor een team of klasse en ondersteuning daarbij.

Wanneer iemand start of al gestart is met een transitie of zich niet thuis voelt in het huidige team, kan het zijn dat de sporter naar een ander team wil overstappen. Als dit het geval is, ga dan altijd in overleg met de sporter. Naar welk team zou diegene willen? De sporter, trainer-coach, de technische commissie van de club en eventueel de ouder(s)/verzorger(s) kunnen in overleg besluiten in welk team de sporter bij voorkeur uitkomt.

Houd tijdens het proces van een teamkeuze rekening met:

- De selectiecriteria voor de keuze van een team, namelijk leeftijd, geslacht, niveau of (gewichts)klasse en de persoonlijke situatie;
- Het recht op zelfidentificatie en de fysieke en emotionele veiligheid van de sporter;
- Mogelijkheden voor dispensatie bij de bond;
- Een flexibele opstelling, in die zin dat de keuze voor een team niet bindend is.

Omstandigheden, persoonlijke voorkeuren of de situatie van de sporter kunnen in de loop van de tijd veranderen. Een voorbeeld daarvan is de af- of opbouw van spieren, waardoor een eerder gekozen team niet meer passend is. Of wanneer het gaat om een gender divers persoon die nog op zoek is naar diens identiteit. Ook kan het voorkomen dat een eerder gekozen team niet (meer) het gewenste sociaal veilige sportklimaat biedt.

Als er vragen zijn over de teamkeuze of als er sprake is van weerstand en negatieve reacties, dan is de sportclub verantwoordelijk voor het begeleiden van het proces.

- Laat de sporter zelf bepalen of, wanneer en hoe de sportclub communiceert over de (voorgenomen) transitie. Sta de sporter bij als deze ondersteuning vanuit de sportclub in de communicatie vraagt;
- Sta zichtbaar achter de sporter en tolereer geen negatieve reacties of opmerkingen;
- Het kan verstandig zijn de sporter over de situatie te informeren, zodat deze voorbereid is op eventuele negatieve reacties of opmerkingen. Dat kan bijvoorbeeld door een vertrouwenscontactpersoon van de bond of club zelf, of door een clublid of teamgenoot bij wie de sporter zich veilig voelt;
- Ga de dialoog aan met andere leden of vrijwilligers;
- Verwijs door naar deze handreiking.

Voor meer informatie en begeleiding voor de sportclub bij het ondersteunen van de sporter in de teamkeuze is een vertrouwenscontactpersoon van de bond beschikbaar. Kijk op de website van de bond voor de juiste contactpersoon.

Teamkeuze

In de praktijk kan het voorkomen dat een transgender man aan het begin van zijn transitie nog niet toe is aan de overstap van een vrouwen- of meisjesteam naar een mannen- of jongensteam. De transgender man heeft in deze casus formeel al een M in het paspoort staan. Fysiek staat hij nog aan het begin van zijn transitie. Zijn eigen verzoek is om dit seizoen als overgangsjaar te zien: dit seizoen nog meespelen in het damesteam en het volgende seizoen starten bij de mannen. Hij vraagt hiervoor dispensatie aan bij de bond. De aanname bij zowel bond als club is in eerste instantie dat iemand die met een transitie start ook de wens heeft om zo snel mogelijk bij de categorie van het gewenste gender (conform vermelding in paspoort) mee te doen en dat een transgender man door testosteron meer kracht zal hebben dan de vrouwen met wie hij speelt. De bond heeft in de statuten vastgesteld dat alleen voor vrouwen in een mannencompetitie dispensatie aangevraagd kan worden en niet andersom. Voor bond en club is dit dus een situatie waarvoor op papier geen antwoord is.

De bond heeft het advies aan de club gegeven om het gesprek aan te gaan met de sporter om duidelijk te krijgen waarom hij (tijdelijk) in de vrouwencompetitie wenst te blijven spelen. Het advies vanuit de bond luidt namelijk om niets te doen zonder de wens van de sporter te bespreken. De uitkomst van de gesprekken is dat de sporter aankomend seizoen bij de vrouwen start en in de loop van het seizoen mee gaat trainen met de mannen, om zo de

overgang van vrouwen- naar mannenteam prettig te laten verlopen. Daarnaast heeft de bond de club een brief meegegeven met uitleg over de dispensatie, die kan worden gegeven aan tegenstanders wanneer zij vragen stellen over deelname van de sporter. Tot op heden zijn er geen onwenselijke situaties gemeld.

Dispensatie

Een club of sporter in de breedtesport kan om meerdere redenen dispensatie aanvragen bij de betreffende bond. Het streven hierin is echter dat een sporter altijd mag meedoen op basis van het geregistreerde geslacht bij de club of bond, waardoor er geen dispensatie nodig is. De hockeybond, bijvoorbeeld, noemt dit om deze reden nu dan ook 'registratie' in plaats van 'dispensatie'.

Als een sporter zelf beperkingen of verminderd sportplezier ervaart en/of wil meedoen met het andere geslacht dan het geregistreerde geslacht bij de club of bond, kan deze sporter dispensatie aanvragen zodat diegene in een fysiek, sociaal en emotioneel veilige sportcultuur kan sporten.

Bied de sporter hierbij ondersteuning door deze te verwijzen naar de juiste persoon bij de bond. Dispensatie wordt meestal schriftelijk bevestigd door de bond. Met deze brief heeft de betrokken sporter een officiële bevestiging, wat handig kan zijn bij protesten of weerstand.

Fysieke en emotionele veiligheid

Fysieke veiligheid: Een 19-jarige sporter vraagt dispensatie aan om uit te komen in de juniorencompetitie. Iets dat vooral speelt bij transgender jongens. Zij lopen door het gebruik van puberteitsremmers in hun ontwikkeling achter op leeftijdsgenoten. Ook het omgekeerde komt voor. Zo kiest een 17-jarig transgender meisje er in overleg met haar hockeyvereniging voor om te gaan spelen in een seniorenteam. De verwachting is dat zij zich in dit team beter thuis zal voelen en de acceptatie wat soepeler zal verlopen dan in een van de A-jeugdteams.

Emotionele veiligheid: Een sporter kan dispensatie aanvragen omwille van diens comfort met diens lichaam en/of omwille van diens transitie. Een praktijkvoorbeeld: het aanvragen van dispensatie voor het dragen van twee zwembroeken tijdens een wedstrijd.

4.4 Competitie, tegenstanders, scheidsrechters en wedstrijdleiding

Het uitgangspunt in de sport is en blijft dat iedereen mag meedoen. Het kan gebeuren dat een club, team of sporter tijdens de competitie toch tegen weerstand over deelname aanloopt. Dat is een onwenselijke en voor een sporter confronterende situatie. Om zo'n situatie te voorkomen of op te lossen, volgen in de paragrafen hierna enkele tips.

Voorkomen van uitsluiting

- Alertheid op het vermijden van uitsluiting op formele gronden blijft van belang;
- Vraag bij de bond een bevestiging van de verleende dispensatie aan (indien van toepassing, in veel gevallen is er namelijk geen dispensatie nodig);
- Vraag bij een uitwedstrijd van tevoren een aparte kleedruimte aan bij de uit club. De club kan daarvoor een standaardbrief of e-mail gebruiken, waarin melding wordt gemaakt van deze handreiking;
- Informeer voor de wedstrijd de scheidsrechter, zodat die kan helpen of ingrijpen als dat nodig is;
- Er kan kritiek komen op het beleid. Sta zichtbaar achter het beleid, zodat de sporter hier niet mee wordt geconfronteerd en ga in voorkomende gevallen altijd de dialoog aan.

Ondersteunen bij uitsluiting

Als de transitie toch leidt tot het uitsluiten van deelname aan de gewenste categorie:

- Ga het gesprek aan met de tegenstander, scheidsrechters en/of wedstrijdleiding. Open communicatie neemt vaak wantrouwen en onbegrip weg. Leg de situatie kort uit, verwijst naar deze handreiking en/of de sporterspas;
- Geef de sporter ondersteunende docu-

mentatie (zie dispensatie). Dit kan de sporter gebruiken bij protest of weerstand;

- Er kan kritiek komen van tegenstanders en/of ouders/verzorgers op de deelname van een sporter. Dit heeft waarschijnlijk veel impact op de persoon in kwestie. Het is van belang om de sporter hierbij te ondersteunen. Dit kan op verschillende manieren, onder andere via de vertrouwenscontactpersoon van de bond of club. Vind een optie die past bij de club en sporter;
- Is er sprake van feitelijke discriminatie? Meld dit bij het Centrum Veilige Sport Nederland en de betreffende bond.

'Iedereen is welkom'

Iedereen moet zich thuis kunnen voelen in de sport. Een boodschap waar de gezamenlijke sport én sporters achterstaan. Maar, terwijl dit voor de één misschien heel logisch is, wordt het door de ander nog nauwelijks gevoeld. Ook onder gender- en seksediverse personen is dit soms helaas nog het geval. Aandacht en open gesprekken helpen. In dit artikel zijn de KNZB, Amstelveense Rugby Club aan het woord over hun ervaringen met LHBTIQ+ en de stappen die zij zetten om te werken aan een open sport voor iedereen. En we spreken een fanatiek ijshockeyer over wat het met je doet om je écht welkom en gezien te voelen.

[Lees verder](#)

4.5 Innovatieve spelvormen

De sport is een domein waar activiteiten, met name trainingen en wedstrijden, in de meeste gevallen binair (jongen/meisje, man/vrouw) worden georganiseerd. Het kan daardoor lastig lijken om spelvormen te organiseren die inclusief zijn voor personen die zich in die strikte indeling niet thuis voelen. Kunnen de regels worden uitgebreid, zodat deze meer inclusief zijn voor bijvoorbeeld non-binaire personen? Hieronder enkele ideeën en voorbeelden uit de praktijk.

- Gebruik in gemixte competities een verdeling op basis van een genderratio van bijvoorbeeld 40% man, 40% vrouw en 20% genderdivers;
- Organiseer genderneutrale competities of wedstrijden;
- Organiseer tot een bepaalde leeftijd gemengde competities;
- Communiceer over bestaande gemixte competities.

4.6 Tenues en kledingvoorschriften

Kleding is een herkenbare factor van sport. Tegelijkertijd is (sport)kleding ook een manier om je als persoon uit te drukken. Het is belangrijk dat sportkleding geen last is voor de sporter en zich hier niet fijn bij voelt.

Rokjes of een zwempak worden doorgaans geassocieerd met vrouwelijkheid en broeken met mannelijkheid of neutraliteit. Wees je ervan bewust dat deze associatie niet bij iedereen past of dat het bijvoorbeeld niet makkelijk is om aan bepaalde maten van kledingstukken te komen. Een club kan een sporter helpen om de juiste sportkleding te vinden.

- Wees flexibel met betrekking tot kledingvoorschriften, bijvoorbeeld in de keuze voor een broek, broekrok, rok

of zwemkleding (zie ook paragraaf 4.3.1. over dispensatie);

- Bied een genderneutrale optie voor training-, wedstrijd- en/of officiële reiskleding;
- Zorg voor de beschikbaarheid van verschillende maten en pasvormen.

4.7 Omkleden en douche

Iedere sporter moet veilig gebruik kunnen maken van de kleedkamer en douchefaciliteiten op de club. Discriminatie op basis van geslachtskenmerken, genderidentiteit en genderexpressie is niet toegestaan, zoals beschreven in de Algemene wet gelijke behandeling (artikel 1, lid 2).

Omkleden en douchen zijn onderdelen van een teamproces. Niet omkleden en/of douchen in dezelfde ruimte leidt mogelijk tot uitsluiting en kan iemand het gevoel geven 'anders' te zijn. Voor anderen vormt het gezamenlijk douchen en omkleden daarentegen geen enkel probleem. Het is voor iedereen anders. Zorg er daarom voor dat iedereen voor zichzelf mag beslissen wat voor hen het veiligst voelt.

- Overleg altijd eerst met de sporter, diens keuze is leidend;
- Bied waar mogelijk standaard individuele doucheruimtes aan voor iedereen;
- Bied zo mogelijk ook nog een unisekse of genderneutrale optie;
- Faciliteer omkleden in de scheidsrechterskleedkamer indien de sporter daartoe een verzoek doet. Stel deze kleedruimte beschikbaar zonder onnodige vragen te stellen die inbreuk maken op de privacy van de sporter. Wees je er wel van bewust dat niet iedere sporter het prettig vindt om zich afgezonderd van de rest van het team om te kleden.

Voorbeelden van ongewenst gedrag, negatieve opmerkingen en discriminatie in de sport

- Een trainer of instructeur die structureel de verkeerde aanspreekvormen en soms zelfs de oude naam blijft gebruiken;
- Een interseks persoon vertellen dat die zich in de verkeerde kleedkamer bevindt;
- Een non-binair persoon die tijdens het sporten wordt aangestaard door andere sporters;
- Opmerkingen van de tegenstander over het gebruik van de 'nieuwe' naam van een transgender man in de beginfase van diens transitie, wanneer hij nog voor een vrouwen team speelt;
- Een transgender jongen in het begin van zijn transitie, wanneer hij nog in een meisjesteam zit, van de tegenstander te verstaan krijgen dat het niet eerlijk is dat er een jongen meedoet;
- Een transgender vrouw die niet van de vrouwenkleedkamer mag gebruikmaken;
- Een transgender man die zowel voor het vrouwen- als het mannentoernooi wordt uitgesloten;
- Door het bestuur of de trainer-coach gevraagd worden om de transgender achtergrond verborgen te houden om problemen met andere leden te voorkomen;
- Pas toegang krijgen tot de scheidsrechterskleedkamer na het beantwoorden van persoonlijke vragen over noodzaak extra privacy;
- Regelmatig nog gevraagd worden naar de oude naam;
- Terugvallen op de oude naam wanneer over het verleden wordt gesproken, in plaats van de voornaamwoorden en naam die de persoon nu gebruikt;
- Een non-binair persoon vragen of die geboren is als man of als vrouw.

4.8 Basiseisen sociale veiligheid

Het model Basiseisen Sociale Veiligheid is in samenwerking van de VSG, NOC*NSF en de sportbonden ontwikkeld. In dit model staan vier eisen benoemd waar sportclubs minimaal aan zouden moeten voldoen om een sociale veiligheid op de sportclub te kunnen garanderen:

- Gebruik regeling Gratis VOG
- Gedragscode Sport
- Vertrouwenscontactpersoon
- Cursus of e-learning voor trainer-coaches

Download [hier](#) de volledige Basiseisen Sociale Veiligheid Sportaanbieders met daarin meer informatie.

4.9 Actieplan

Om tot een veilige en inclusieve sportcultuur te komen, volgt nu een samenvatting van concrete stappen voor het inregelen binnen je sportclub of bond.

- Heb structureel aandacht voor sporters met een diverse achtergrond, gender of sekse;
- Zorg voor een inclusieve en veilige vorm van het verzamelen van persoonlijke informatie bij registratieformulieren, dan wel in de methode wanneer sporters hun persoonlijke informatie willen wijzigen;
- Zorg dat je goed communiceert en zichtbaar maakt waar gender- en seksediverse personen terecht kunnen voor ondersteuning, zowel voor, tijdens, als na een transitie;
- Laat de sporter zelf bepalen of, wanneer en hoe de sportclub communiceert over de (voorgenomen) transitie. Sta zichtbaar achter de sporter en sta de sporter bij als deze om ondersteuning vraagt;
- Zorg dat communicatie over persoonlijke situaties altijd in overleg met en met goedkeuring van de sporter en eventuele ouder/verzorger gebeurt;
- Blijf in contact met sporters waar een ontmoeting mee is geweest en ook met sporters uit het team, trainer-coaches en betrokkenen. Ga de dialoog met hen aan als ze moeite hebben met de nieuwe situatie;
- Wees alert op uitsluiting door ongewenst gedrag, negatieve opmerkingen en discriminatie. Treed op bij negatieve signalen. Tref passende maatregelen en ondersteun de sporter (bv. in samenwerking met vertrouwenscontactpersonen en/of Centrum Veilige Sport Nederland);
- Ga als club in gesprek met de sporter (in transitie) als er behoefte is aan wisseling van team of categorie (dispensatie). Gebruik dit gesprek om duidelijk te krijgen wat de wensen zijn om te wisselen en wanneer;
- Zorg als club dat je altijd schriftelijke bevestiging krijgt van goedgekeurde dispensatieverzoeken via de bond. Zorg als club dat de sporter ondersteunende documentatie heeft. Dit kan van waarde zijn als er protest of weerstand komt;
- Verwijs door naar deze handreiking richting bijvoorbeeld clubs, trainers en scheidsrechters;
- Vraag bij wedstrijden van tevoren een aparte kleedruimte aan bij de uit-club en informeer de scheidsrechter wanneer hier behoefte aan is vanuit de sporter;
- Ga in gesprek over innovatieve spelvormen. Kijk waar het mogelijk is om te verbreden/anders in te richten;
- Wees flexibel met betrekking tot kle

dingvoorschriften. Bied een gender-neutrale optie voor training-, wedstrijd- en/of officiële (reis)kleding. Maak verschillende maten en pasvormen beschikbaar voor training- of wedstrijd-kleding. Zorg ervoor dat een sporter dispensatie kan aanvragen, als een sporter zelf beperkingen of

- verminderd sportplezier ervaart;
- Denk na over douche- en omkleedmogelijkheden en bespreek dit met de desbetreffende sporter;
 - Check de Basiseisen Sociale Veiligheid Sportaanbieders met daarin meer informatie over wat je als sportclub minimaal moet doen.

5. Topsport

In de vorige hoofdstukken van deze handreiking ging het over de acceptatie van gender- en seksediverse personen in clubverband en binnen de breedtesport. Dit hoofdstuk gaat over de specifieke richtlijnen binnen de topsport.

Het Internationaal Olympisch Comité (IOC) en de meeste internationale federaties kennen regelgeving over de deelname van transgender en interseks topsporters aan internationale topcompetities. Deze regels zijn veelal nog in ontwikkeling en aan verandering onderhevig. In dit hoofdstuk geven we een overzicht van de actuele internationale regelgeving en bieden we ruimte voor afwijkende Nederlandse regelgeving. Een overzicht van de actuele internationale richtlijnen is te vinden op www.transathlete.com.

Aan de hand van vaak gestelde vragen wordt duidelijk welke richtlijn wanneer geldig is en hoe een Nederlandse bond een eigen, sportspecifieke richtlijn kan opstellen:

5.1 Is het nieuwe IOC-Framework uit 2021 te allen tijde leidend?

Nee. Het IOC-framework is alleen leidend tijdens deelname aan de Olympische Spelen. Bij kwalificatiewedstrijden voor de Olympische (en voor de Paralympische Spelen) gelden de IPC-reglementen en zijn deze kaders in principe niet leidend. Een sporter kan wel tegen uitsluiting en/of beperkingen aanlopen

als de richtlijn ten tijde van een kwalificatie niet wordt gehanteerd en de sporter zich wel voor de Olympische of Paralympische Spelen plaatst. Mede daarom heeft een aantal internationale federaties de IOC-kaders vertaald naar alle topcompetities in hun tak van sport. Tot nu toe zijn dit de internationale federaties in Rugby, Zwemmen, Atletiek en Triatlon. Ook een groot gedeelte van de internationale federaties heeft nog geen of onvolledige vertaling van het IOC-raamwerk.

Het IOC stelt in het nieuwe Framework dat:

- Sporten zodanig veel van elkaar verschillen, dat er vanuit het IOC geen generieke richtlijnen voor de inclusie van gender- en seksediverse topsporters mogelijk zijn;
- Elke sport haar eigen, specifiek voor deze tak van sport geldende, criteria dient te formuleren om deelname van transgender topsporters mogelijk te maken;
- Daarbij roept het IOC op om ook ethische, sociale en juridische aspecten mee te wegen;
- En maakt geen keuze tussen fairness (eerlijkheid) of inclusie als leidende waarde(n);
- De criteria van internationale federaties niet mogen leiden tot exclusie van transgenders.

Het IOC Framework uit 2021 is [hier](#) te vinden.

Enkele principes springen eruit, omdat deze een duidelijk verschil geven met eerder IOC-beleid:

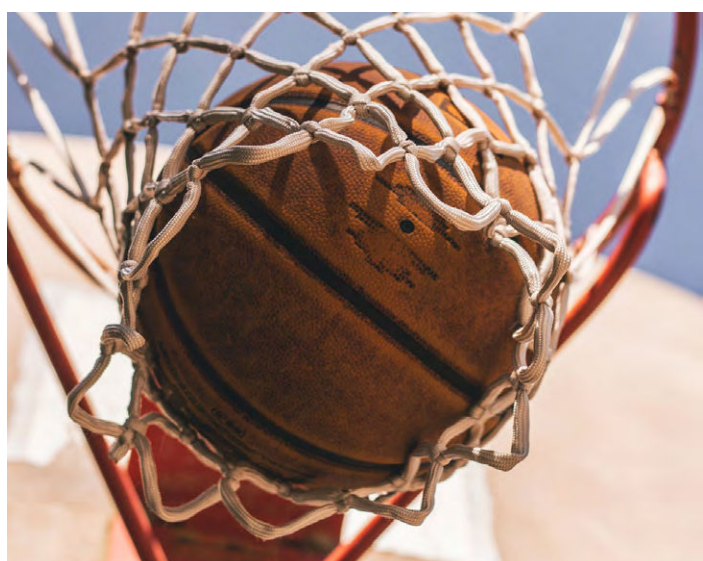
- 1.4 Bij het formuleren van beleid op het gebied van seksueel en verbaal misbruik in de sport, dienen de belangen van gender- en seksediverse sporters goed gewaarborgd te worden.
- 1.5 Internationale federaties dienen binnen hun criteria aan te sluiten bij de IOC-principes.
- 2.2 Sportorganisaties dienen schade te voorkomen die voortkomt uit het hanteren van deze criteria.
- 3.1 De criteria mogen niet leiden tot discriminatie of exclusie van gender- en seksediverse topsporters.
- 3.3 Het is niet toegestaan atleten onderzoek op te leggen om hun sekse/gender vast te stellen.
- 4.1 Bij het opstellen van criteria hebben sportorganisaties te bepalen wat een disproportioneel voordeel is na het wijzigen van lichaam, en hoe dit voordeel dient te worden vastgesteld.
- 5.1 Atleten mogen niet worden geweerd vanuit het vermoeden dat er voordeel zou zijn na transitie.
- 6.1 Het sportspecifieke beleid ten aanzien van genderinclusie in de topsport dient onderbouwd te zijn met evidence-based, peer-reviewed wetenschappelijk onderzoek.
- 6.2 Atleten behouden het recht op deelname aan topcompetitie(s) en moeten in beroep kunnen gaan tegen nadelige besluitvorming.
- 7.1 Atleten mogen niet onder druk gezet worden om middelen te gebruiken of medische ingrepen te ondergaan, waarmee zij voldoen aan de criteria om aan een bepaalde gendercategorie

deel te nemen.

- 8.1 Sportorganisaties dienen een dwarsdoorsnede van hun leden (sporters) te consulteren bij het formuleren van eventuele deelname criteria voor gender- en seksediverse topsporters.

Welke kaders zijn leidend voor internationale competitie bij het ontbreken van een expliciete richtlijn vanuit de eigen internationale sportfederatie?

Tijdens wereldkampioenschappen, Europese kampioenschappen en andere internationale kwalificatiewedstrijden of -toernooien gelden over het algemeen de kaders van de eigen internationale sportfederatie. Zoals aangegeven, heeft niet elke internationale sportfederatie een eigen richtlijn voor gender- en seksediverse topsporters. Om dit gat te dichten heeft NOC*NSF door ESPRIT, het 'Erasmus Center for Sport Integrity & Transition' (Erasmus Universiteit Rotterdam) een Research document (publicatie februari 2023) laten ontwikkelen over sekse en gender binnen de topsport ⁹.

5.2 Research document NOC*NSF

In topsport luistert de balans tussen fairness (eerlijkheid) en inclusie nauw. Topsport is tot op zekere hoogte altijd oneerlijk; tegenstanders streven naar beter materiaal, een hoger vermogen of andere voordelen. Verrassende, onvoorspelbare overwinningen maken topsport juist zo mooi. Om de discussie te kanaliseren, bevat dit document een actueel overzicht van de belangrijkste wetenschappelijke bronnen op dit gebied; deze zijn getoetst op validiteit en betrouwbaarheid, gecombineerd met een kritische analyse van de meest voorkomende argumentaties op het gebied van genderinclusie in de (top)sport. Het document geeft inzicht in de ontwikkelingen van IOC, internationale federaties en een overzicht van wetenschap op het gebied van gender, sekse en topsport.

De belangrijkste conclusies van het Research document luiden:

- Hoewel de meeste mensen denken dat sekse binair is (man-vrouw), is de werkelijkheid veel pluriformer dan dat. Alle (zes) kenmerken van sekse kunnen variëren binnen individuen, resulterend in verschillende combinaties.
- Sekse en gender zijn met elkaar verweven, omdat ons begrip van sekse gekleurd is door onze socialisatie en de huidige cultureel-maatschappelijke opvattingen erover.
- De traditie in de sport om vrouwen en mannen te scheiden, is vooral gebaseerd op overtuigingen en ideologieën over wat het betekent om een man of een vrouw te zijn, niet op wetenschappelijk gevalideerd onderzoek.
- Ongeveer 1,7% van de wereldbevolking, oftewel 1 op de 60 mensen, heeft een vorm van intersekse, soms ook DSD genoemd; dit komt vaker bij vrouwen dan bij mannen voor. Het kunstmatig verlagen van het testosterongehalte, chemisch of via een operatie, kan ernstige en onomkeerbare bijwerkingen hebben voor iemands gezondheid. Vrouwen met een intersekse-conditie daartoe dwingen, om zodoende alsnog mee te mogen doen aan wedstrijden, is onethisch.
- Er is nog amper onderzoek gedaan naar transgender vrouwen en hun vermeend hogere prestatievermogen. Met name onderzoek waarbij testosteron voor een bepaalde tijd (periode X) op een bepaald laag niveau (niveau Y) gemeten is ontbreekt. Meer onderzoek is noodzakelijk ten behoeve van genuanceerde oordeelsvorming en om te voorkomen dat transgender vrouwen te snel en ongegrond worden uitgesloten.
- Hoewel mannen gemiddeld een hoger testosterongehalte hebben dan vrouwen, hoeft dat niet altijd zo te zijn. Er is dus een grijs gebied. Bovendien zegt het testosterongehalte niets over de hoeveelheid testosteron die het lichaam feitelijk gebruikt. Of het meten van de testosteronspiegel van meerwaarde is voor het vaststellen van richtlijnen moet blijken uit vervolgonderzoek¹⁰
- Het IOC en veel internationale sportfederaties leggen strenge regels op aan zowel transgender vrouwen als vrouwen met een intersekse-conditie, om hen toe te laten tot de vrouwencategorie. Het framework (2021) van IOC is multi-interpretabel en leidt daardoor tot voorschriften die niet gebaseerd zijn op wetenschappelijk gevalideerd onderzoek en verschillen per sport.
- Wat nu precies een (on)eerlijk voordeel is in de topsport, is een belangrijke discussie. Lengte is in veel sporten een voordeel, klein zijn juist in andere. Er zijn meer dan 200 genetische variaties waarvan is vastgesteld dat ze van invloed zijn op atle-

tische prestaties, op de zuurstofopname, spiereiwitten en tal van andere factoren.

[lees hier het hele research document](#)

5.3 NOC*NSF is voornemens om het volgende onderzoeksproces in te richten:

1. NOC*NSF wil de samenwerking aangaan met een multidisciplinaire groep experts en wetenschappers met als doel om vanuit verschillende wetenschappelijke perspectieven tot hoogwaardige data, kritische inzichten en kwalitatieve analyses te komen, waarop we beter kunnen adviseren en sturen op passend beleid in de topsport.
2. In internationaal verband (IOC, IPC, ANOC en internationale federaties) wil NOC*NSF de inzichten uit het research document en de uitkomsten van de multidisciplinaire groep experts en wetenschappers actief uitdragen om samen met andere landen tot beter beleid te komen.
3. NOC*NSF wil nationale sportbonden ondersteunen in het doorlopen van een eigen beleidsontwikkelings-traject ten behoeve van hun sport door inzet van procesbegeleiding en multidisciplinaire experts. Ook wordt er ondersteuning geboden aan nationale sportbonden in hun samenwerking met internationale federatie(s).

5.4 Wie bepaalt over deelname in de Nederlandse topsport en hoe wordt dit bepaald?

In de Nederlandse (top)competities en nationale kampioenschappen beoordeelt een nationale sportbond of een topsporter een uitsluiting en/of beperking(en) van deelname krijgt opgelegd. Bij het nemen van beslissingen over uitsluiting en/of beperking(en) van deelname is zorgvuldigheid belangrijk. Specifieke criteria voor de betreffende tak van sport kunnen hierbij helpen. Bij het creëren van deze criteria zijn de adviezen:

- Stel de grens vast tussen breedtesport en topsport, zodat duidelijk is wanneer een sporter een topsporter is die zich aan (evt.) aanvullende voorwaarden moet houden. De grens is voor elke bond en tak van sport anders.
- Let op dat het voorportaal van de topsport toegankelijk blijft voor iedereen. Hierdoor worden talentvolle sporters in hun traject tot topsporter niet op voorhand uitgesloten en krijgt iedereen dezelfde kansen om zich te ontwikkelen.
- Onderzoek of de internationale federatie een bestaande richtlijn heeft. Zo ja, controleer of deze richtlijn past in de context van jouw nationale bond en niet in strijd is met de Nederlandse wetgeving (zoals de Algemene Wet Gelijke Behandeling). NOC*NSF kan hierbij ondersteunen.
- Hanteert de internationale federatie naar jullie inzicht te strikte regels? Ga in gesprek en betrek NOC*NSF hierbij. Onderzoek of de strengere regels in verhouding staan tot een eerlijke competitie en of de regels geen onnodige uitsluiting veroorzaken.
- Zorg ervoor dat de Nederlandse

richtlijn niet strikter is dan die van de internationale sportfederatie. Onderbouwing is mogelijk vanuit de wetenschappelijke bronnen, verzameld in het NOC*NSF Research document. Het is verstandig de sport specifieke richtlijn regelmatig aan te passen aan de actualiteit. Blijf dus op de hoogte van wat er op internationaal niveau speelt en zoek afstemming met NOC*NSF.

- Neem kennis van het internationale debat over genderinclusie in de (top) sport, nieuwe (inter)nationale inzichten en jurisprudentie. Evalueer het eigen beleid regelmatig.

5.5 World Anti-Doping Agency (WADA) en Dopingautoriteit

Niet alle internationale kaders op het gebied van seksediverse- en genderinclusie in de (top)sport zijn al op elkaar afgestemd. Zo moeten topsporters naast de specifieke deelnamecriteria van hun (inter)nationale bond, ook voldoen aan de regels van de World Anti-Doping Code, uitgebracht door de Internationale Antidoping-organisatie WADA. WADA controleert momenteel op de maximale androgenenwaarden voor topsporters, maar ook deze indicatoren zijn aan verandering onderhevig. Als een gender- of seksediverse sporter de topsportstatus heeft gekregen van de bond en om medische redenen medicijnen moet gebruiken die op de dopinglijst staan, kan de sporter hiervoor dispensatie aanvragen. De Geneesmiddel Dispensatie Sporter (GDS) is een commissie waar een topsporter de verklaring aanvraagt om het medicijn te mogen gebruiken. Deze verklaring wordt een 'Therapeutic Use Exemption' (TUE) genoemd. Voor het verkrijgen van deze dispensatie moeten bepaalde stappen worden doorlopen.

Deze stappen en de officiële dispensatieaanvraag zijn [hier](#) te vinden.

Tot slot: zorg voor transparante, zorgvuldige besluitvorming wanneer die kan leiden tot beperking van deelname. Bij transparante, zorgvuldige besluitvorming hoort:

- Een helder geschreven en openbaar toegankelijk beleidsdocument waarin duidelijk beschreven staat wat de voorwaarden en criteria voor uitsluiting of beperking van deelname zijn;
- Een korte tijdspanne van het besluit, waardoor sporters snel weten waar ze aan toe zijn;
- Een duidelijk geformuleerd besluit waarin de overwegingen richting de sporter expliciet en consistent met het beleidsdocument worden toegelicht;
- Ruimte bieden aan de topsporter om te reageren op of in beroep te gaan tegen het besluit;
- Opgelegde beperking(en) regelmatig opnieuw toetsen.

Scheidslijn breedtesport en topsport

In de topsport kan een Nederlandse bond stuiten op een richtlijn van de internationale federatie. Deze richtlijn kan indruisen tegen de normen en waarden ten aanzien van inclusieve sport waar de Nederlandse bond voor staat. Toch laten bonden over het algemeen voor een topsportwedstrijd de internationale richtlijn gelden. Maar dat kan ook anders. Het is namelijk verstandig om zelf de scheidslijn tussen top- en breedtesport te bepalen. Zo heeft een Nederlandse bond de lijn tussen breedtesport en topsport zo getrokken, dat alleen het Nederlands team behoort tot de topsport, waar de internationale richtlijn geldig is. Dit zorgt ervoor dat op de andere hoogste niveaus van topsport (bijvoorbeeld bij de U18 en U23, of bij regionale kampioenschappen) iedereen de kans krijgt om zich te ontwikkelen als persoon en tegelijkertijd op hoog niveau de sport kan ervaren.

Handreiking Stroomschema

Internationale kaders

- Universal Declaration of Human Rights
- Internationale en Europese wet- en regelgeving
- Europese commissie: Towards More Gender Equality in Sport (2022)

Internationaal Olympic Comite en Internationale sportfederaties

- IOC Framework (2021)
- Sportspecifieke internationale richtlijnen
- Sportspecifieke reviewstudies, onderzoeken en position papers

Nationale sportbonden en NOC*NSF

- Nederlandse wet- en regelgeving
- NOC*NSF en Sportbonden: Generieke handreiking & sportspecifieke handreiking en competitie indeling
- WADA / Ned Doping Aut

Bovenstaande visual geef het complexe landschap aan diverse richtlijnen, documenten, handreikingen en beleid weer. Iedere nationale sportbond dient zich te verhouden tot deze organisaties om zelf coherent beleid te kunnen voeren, en positiebepaling en beleidsadviezen te kunnen geven.

Bronnen

¹ NOC*NSF, de Alliantie Gelijkspelen, in samenwerking met KNZB, KNVB, KNHB, de Atletiekunie, Transgender Netwerk Nederland (TNN) en de Nederlandse organisatie voor seksediversiteit (NNID). Deze Handreiking is een actualisatie van de 'Richtlijn Gender- en Seksediverse Personen' uit 2021 (NOC*NSF, Arnhem).

² De Algemene wet gelijke behandeling (Awgb) bepaalt dat discriminatie in Nederland verboden is.

³ S. Le Menestrel & D.F. Perkins (2007), 'An overview of how sports, out-of-school time, and youth wellbeing can and do intersect', in: *New Directions for Youth Development*, vol. 115, afl. 5, (13), p. 13-14.

⁴ Zie onder meer: <https://www.mulierinstituut.nl/onderzoeksthemas/diversiteit/gender-en-seksuele-voorkeur/>

⁵ R. Cremers & A. Elling (2020), *Sportdeelname en ervaringen van transgender personen*, Mulier Instituut, Utrecht.

⁶ DSD staat voor: 'Differences in Sex Development'.

⁷ S. Keuzenkamp, D. Bos, J.W. Duyvendak & G. Hekma (2006), *Gewoon doen. Acceptatie van homoseksualiteit in Nederland*; J. van Lisdonk, L. Nencel & S. Keuzenkamp (2018), 'Labeling same-sex sexuality in a tolerant society that values normality: the Dutch case', in: *Journal of homosexuality*, 65(13), p. 1892-1915.

⁸ O. Klein, M. Snyder & R.W. Livingston (2004), 'Prejudice on the stage: Self-monitoring and the public expression of group attitudes', in: *British Journal of Social Psychology*, 43(2), p. 299-314; E.A. Plant & P.G. Devine (1998), 'Internal and external motivation to respond without prejudice', in: *Journal of personality and social psychology*, 75(3), p. 811; J.D. Vorauer & C.A. Turpie (2004), 'Disruptive effects of vigilance on dominant group members' treatment of outgroup members: choking versus shining under pressure', in: *Journal of personality and social psychology*, 87(3), p. 384.

⁹ URL naar Research document op NOC*NSF website.

¹⁰ Een aspect waar nog veel discussie over plaatsvindt. Een nadere toelichting: zowel mannen als vrouwen produceren testosteron, we hebben het allemaal nodig om vele redenen, bijvoorbeeld voor een goede leverfunctie en botdichtheid. Mannen hebben gemiddeld hogere testosteronwaarden dan vrouwen, maar er zijn veel vrouwen met hoge waarden en mannen met lage waarden. Testosteron moet worden gekoppeld aan receptorcellen om door het lichaam te kunnen worden gebruikt en sommige mensen hebben meer van die cellen dan anderen, en sommigen hebben efficiëntere receptorcellen dan anderen. Dit betekent dat het testosteronniveau in bloed of speeksel niets zegt over hoeveel testosteron het lichaam werkelijk gebruikt.

Contact

NOC*NSF

inclusiefsporten@nocnsf.nl
www.nocnsf.nl

Centrum Veilige Sport Nederland

centrumveiligensport@nocnsf.nl
0900-2025590
www.centrumveiligensport.nl

Transgender Netwerk Nederland

info@transgendernetwerk.nl
www.transgendernetwerk.nl

Nederlandse organisatie voor seksdiversiteit

info@nnid.nl
www.nnid.nl

Auteurs:

Sandra Temmerman, Åsa Ekvall, Beau de Leeuw
en Sandra Meeuwssen

Mogelijk gemaakt door:

Alliantie Gelijkspelen | John Blankenstein
Foundation (penvoerder Alliantie Gelijkspelen)

info@johnblankensteinfoundation.nl

Bezoekadres

Papendallaan 60, Arnhem

Postadres

Postbus 302, 6800 AH Arnhem

Telefoon

+31 (0)26 483 44 00

Email

inclusiefsporten@nocnsf.nl

